

ГТАХР 14.35.05; 14.35.07.

БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫ КӘСІБИ СӘЙКЕСТЕНДІРУГЕ ӘСЕР ЕТЕТІН СЫРТҚЫ ЖӘНЕ ІШКІ ФАКТОРЛАР

С.Б. Ибраев

әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының 2 курс PhD докторанты,
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан
email: sayat_ibrai@mail.ru

Мақалада жоғары оқу орындарында білім беру ортасы, қоғам, кәсіптік білім беру, кәсіптік тәрбие болашақ әлеуметтік педагогтарды кәсіби сәйкестендіруге әсер ететін негізгі факторлар ретінде қарастырылады. Білім беру ортасы әлеуметтік педагогтарды даярлаудың ажырамас және маңызды факторларының бірі болып саналады. Қоғам болашақ әлеуметтік педагогті өзіне ең жақын әлеуметтік орта арқылы интеграциялау тұрғысынан қарастырады. Ғалым педагогтардың және психологтардың жалпы педагогикалық идеяларын ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеу үдерістерінің ерекшеліктері мен қарым-қатынасын жалпы оқу үдерісі тұрғысынан қарастырып, қысқаша сипаттамасы берілген.

Түйін сөздер: сәйкестендіру, кәсіби сәйкестендіру, факторлар, сыртқы, ішкі факторлар, білім беру ортасы, кәсіптік білім беру, кәсіби тәрбие беру және қарым-қатынас

Жеке тұлғаның дамуы және оған әсер ететін факторлар туралы мәселелерді зерттеумен философия, психология, педагогика, әлеуметтану және т.б. ғылымдар айналысып келеді. Аталған мәселені тереңірек ашу үшін, алдымен «тұлға» түсінігіне талдау жасап, әлеуметтік педагогтің кәсіби маман ретінде оның дамуы мен оған қандай факторлар әсер ететінін анықтау қажеттілігі туындайды.

Адам баласы өзара байланысты және бірін-бірі толықтырушы биологиялық және әлеуметтік даму жолымен өтеді. Бала дүниеге келгеннен әлеуметтік құндылығы болмайды, тек биологиялық тән ретінде ғана қарастырылады. Бала өскен сайын оның биологиялық бейімділігі мен қасиеттері дами береді, адам ретінде функционалдық жетілуі де қалыптасады. Биологиялық дамумен қатар қоғамда дамыған адамға тән белгілі бір әлеуметтік қасиеттерді иеленеді, атап айтқанда сөйлеуді меңгереді, қарым-қатынас дағдыларын меңгереді, отбасында және көшеде мінез-құлқы қалыптасады, белгілі бір еңбек міндеттерін орындауға кіріседі.

И.Ф.Харламов жеке тұлғаны зерттей келе: «адамның әлеуметтік мәні, оның өзіне тән қасиеттер қалыптастыруынды және оларды өмір бойы дамытуында» [1], - дейді. Бұл қасиеттерге жеке бағдар, белсенділік, алдына мақсат қоя білу, мойнына жауапкершілік ала білу және т.б. атауға болады. Кейбір адамдарда осы қасиеттері жоғарырақ дамуы мүмкін, ал басқаларында төменірек болуы мүмкін. Әлеуметтік қасиеттердің бойында қаншалықты дамығаны - адамның қоғамда өмір сүруіне қаншалықты дайын екендігінің көрсеткіші. Бұл жағдайда жеке қасиеттердің қалыптасуына байланысты өмірге дайындық деңгейі туралы айтуға болады.

Студентік шақ (17-22 жас) - интеллектуалды және физикалық мүмкіндіктерді дамытумен, сондай-ақ құндылық бағдарларының және ынталандырудың барлық жүйесін қалыптастырудың маңызды кезеңі. Ол сондай-ақ «экономикалық белсенділік» кезеңі деп те аталады, оған жеке кәсіптік қызмет, еңбек етудің басы және өз отбасын құруға дайындық кіреді [2]. Бұл кезең адамның жеке тұлға ретінде, ақыл-ой функцияларын дамыту, бүкіл интеллектуалды жүйені қалыптастыру, яғни барынша әлеуметтену кезеңінен өтеді.

Университетте оқу мерзімі жасөспірімдердің екінші кезеңіне немесе жеке тұлға қасиеттерінің қалыптасу күрделілігімен сипатталатын алғашқы жетілу кезеңі деп атауға болады (Б.Г.Ананьев, А.В.Дмитриев, И.С.Кон, және т.б.). Бұл жасқа тән ерекшелік іс-әрекетінің саналы түрде жасалуы болып табылады. Мамандықты саналы түрде таңдаудың себептері, оның болашақта кәсіби дамуына ықпал ететін факторларға айналады. Студентке таңдаған кәсіби бағыттағы сенімділіктің орнауы, біліктілігін және ұйымдастырушылық дағдыларын дамытуға, болашақ маманның кәсіптік маңызды қасиеттерін дамытуға арналған жүйені қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік педагогтарды даярлау кезінде келесі факторларды атауға болады:

- жоғары оқу орнының білім беру ортасы;
- жоғары оқу орнының студенттердің оқудан тыс мамандығына байланысты іс-әрекеттері;

- кәсіби әлеуметтік педагогтармен қарым-қатынас.

Барлық аталған іс-шаралар әлеуметтік педагогтардың жұмысының қажеттілігі мен маңыздылығын сыртқы ынталандыру арқылы көрсете отырып, болашақ әлеуметтік педагог үшін ішкі сенімділік ұялатуға көмектеседі. Осылайша, болашақ әлеуметтік педагогтар кәсіби қауымдастықтың нормалары мен қағидаттарын қабылдайды, яғни бұл жерде біз болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби сәйкестендіруі туралы айту орынды.

Болашақ әлеуметтік педагогтарды кәсіби сәйкестендірудің жетекші факторлары ретінде білім беру ортасы мен кәсіби қызметке қойылатын талаптарын қарастыру өте маңызды. Біздің жұмысымыз үшін кәсіптік білім теориясы мен әдістемесі туралы зертеген төмендегі отандық ғалымдардың тұжырымдамалары өте құнды: Б.А.Абдыкаримов [3], К.К.Жампеисова, Н.Н.Хан, Ш.Ж.Колумбаева, У.Б.Жексенбаева [4], Н.Э.Пфейфер, Е.И.Бурдина, С.К.Ксембаева [5], Г.Ж. Менлибекова [6], Н.Д.Хмель [7], Л.А.Шкутина [8] және басқалар.

Кәсіби сәйкестендіруді ынталандыруға түрлі факторлар әсер етеді. И.А.Зимняя айтуы бойынша, студенттер - кәсіби бағдарлы, болашақ мамандығымен тұрақты қарым-қатынас орнатқан әлеуметтік топ. Автор студенттің болашақ мамандықты қабылдауына және оқуға деген қарым-қатынасының деңгейі арасындағы ажырамас байланыстың болуын атап көрсетеді. Яғни студенттің болашақ мамандығы туралы қаншалықты көзқарасы төмен болса, оқуға деген ынтасыда төмен болады [9], - деп тұжырымдайды. И.Кон осы кезеңде жеке тұлғаның өзіне ғана тән, қайталанбас қасиеттерінің қалыптасып, сондай-ақ оның маңыздылығының артуын атап өтеді [10]. Шетелдік зерттеушілер Д. Бромли мен Э. Эриксон студенттің даму кезеңін зерттеу кезінде, білім алуы мен кәсіптік даярлығы жалғасып, белгілі бір кәсіптік рөлдерді игеріп, ешкімге тәуелді емес тұлға ретінде (Д.Бромлей) және кәсіби сәйкестендіру өтетін айтады (Э. Эриксон).

Э. Эриксон жасөспірімдердің дүниетанымы жеке тұлға ретінде қалыптасуындағы қарама-қайшылықтардан қалыптасады, олар сәйкестендірілу мен өзін-өзі тану, әлеуметтік және жеке тұлғаның таңдауынан тұрады. Егер осы кезеңде проблемаларды шешу мүмкін болмаса, онда оның дамуы үш бағыт бойынша жүре алады, олардың біреуі «теріс сәйкестендіруді қалыптастыру», өзін-өзі анықтаудан бас тарту және теріс тұлғаларға еліктеу. Осылайша, «теріс сәйкестік» себептерін жою үшін біз жоғары оқу орнында оқыған кезде мұндай мінез-құлықтың алдын-алуға көмектесетін және мақсатты түрде өзін-өзі тануға көмектесетін және кәсіби сәйкестендіруді ынталандыратын білім беру ортасы болып табылады [11].

Студенттердің білім алу кеңістігі көптеген факторларға ие, олар толық есепке алу мүмкін емес. Бұдан басқа, барлық сыртқы ортаның факторлары кәсіптік білім алуға бірдей әсер етпейді. Сондықтан, сыртқы орта тұжырымдамасын кәсіби сәйкестендіруді ынталандыруға айтарлықтай ықпал ететін факторларға ғана назар аудару қажет.

Осыған байланысты жоғары оқу орындарының сыртқы білім кеңістігінің ортасын былайша бөлуге болады:

- болашақ әлеуметтік педагогтарды дайындауға тікелей қатысы бар сыртқы ортадағы фактор;

- жоғары оқу орындарында білім беру ортасының ықпалы факторлар арқылы болашақ әлеуметтік педагогтарды дайындау нәтижесіне әсер етеді.

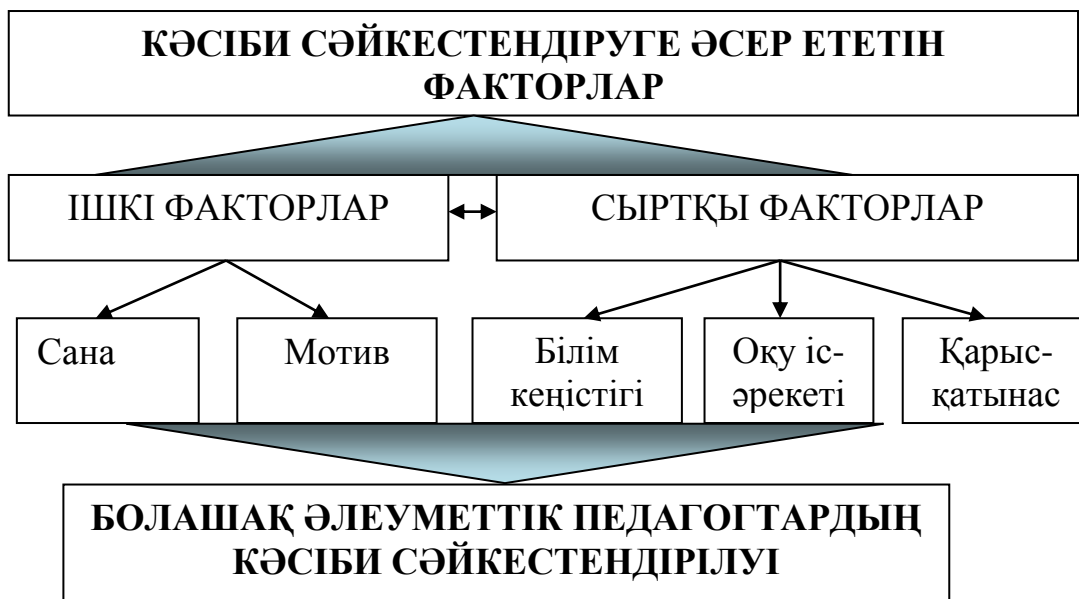
Жалпы факторларды *тікелей әсер ететін факторларға* және *жанана әсер ететін факторлар* деп бөліп қарастыруға болады. Білім кеңістігінде тікелей әсер етудің факторлар болашақ әлеуметтік педагогтардың дайындығына әсер етеді, олар, оқытушылар, курстастар, білім беру бағдарламалары, оқу сағаттары, стандарттар және т.б. жатады.

Жанана әсер ету факторлар болашақ әлеуметтік педагогтардың дайындығына тікелей әсер етпейтін факторларды қамтиды, бірақ ол нәтижеге әсер етеді, мысалы: әлеуметтік педагогтардың мәртебесі туралы ереже, жоғары оқу орнындағы немесе мектептегі әлеуметтік аз қамтылған топқа көмек ретінде тәрбие жұмысатырын жүргізу, еліміздегі мәдени және әлеуметтік өзгерістер және т.б. Дегенмен, тікелей және жанана әсерлердің білім кеңістігінің ортасымен өзара байланысын жоққа шығару мүмкін емес, бір әсердің өзгеруі екіншісіне кері әсер етуі мүмкін. Білім беру кеңістігі факторларының өзара байланысы болашақ әлеуметтік педагогтарды дайындауда аса маңызды, себебі кәсіби сәйкестендіруді арттыру бұл факторлардың әсерін білуіне байланысты. Білім кеңістігінің түрлі өзгерістерге бейімделуінің өзі жоғары оқу орнының ұтқырлық деңгейін сипаттайды, яғни қоғамның талаптарына байланысты қаншалықты тез өзгере алатындығын байқатады.

Оқу-тәрбие жұмыстары білім кеңістігіндегі кәсіби сәйкестендірудің тиімділігіне әсер ету мақсатында студенттің психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін, тұлғааралық қатынастардың түрлерін, ал оқытушының болашақ әлеуметтік педагогтың шығармашылығы мен маман ретінде қалыптасуы үшін жеке бағдарлары туралы терең білімі болу керек. Болашақ әлеуметтік педагогтарды даярлаудағы заманауи білім беру ортасын ұйымдастырудың негізінде полифония, мультимәдениет, диалог, гуманизм жатуы керек. Осылайша, болашақ әлеуметтік педагогтар кәсіби қызметтегі мәдени, рухани, моральдық дәстүрдің орны мен рөлінің қаншалықты маңызды екенін түсінеді.

Болашақ әлеуметтік педагогтың тек қана жоғары білікті маман ғана емес, сондай-ақ болашақ әлеуметтік педагогтың рухани, адамгершілік және мәдени ерекшелігін қалыптастыру бағытында білім беру ортасының тиімділігі көптеген факторлардың ұйымдастырылуына және жұмыс істеуіне байланысты: білім беру кеңістігін демократияландыру дәрежесі; тұлғаны тәрбиелейтін білім беру парадигмасы; оқытушының студенттермен жеке жұмыс жасауы; болашақ кәсіби қызметтің қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқу курстары мен бағдарламаларын таңдау, оқу үдерісін ұйымдастыруда инновациялық технологияларды қолдану.

Оқу орындарындағы оқу-тәрбие жұмыстарынан тыс кәсіби іс-шараларды С.Л. Рубинштейн, адамның өзіндік мінез-құлқын және белсенділігін саналы түрде бақылауға мүмкіндік беретін психикалық даму деңгейімен сипатталатындығын атап өтті. Сондықтан олардың іс-әрекеттері туралы ойлана білу және олар үшін жауапты болу мүмкіндігі, автономды қызмет ету қабілеті тұлғаның маңызды ерекшелігі болып табылады [2].

Осылайша, оқу іс-әрекеті - бұл белсенді, мақсатты процесс, оның бағыты саналы түрде реттеледі. Болашақ әлеуметтік педагогтар кәсіби қызметтің негізін, оның бағдары мен нормаларын тани отырып біледі. Кәсіби қызметтің болашақ мамандықпен сәйкестендірілуіндегі рөлі өте зор және маңызды, себебі осы тұрғыда студенттің өзі белсенді болады. Болашақ әлеуметтік педагогтың ортаға және білім беру әсеріне қатысты ішкі позициясына байланысты кәсіби маман ретінде қалыптасады.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың оқу-тәрбие жұмыстарынан тыс ұйымдастырылған іс-шаралар тиімді болуы үшін, төмендегі жайттарды білу қажет:

- әлеуметтік педагогтың кәсіби қызметінің психологиялық құрылымы;
- болашақ әлеуметтік педагогтардың қажеттіліктері мен олардың себептері;

Біліктілік:

- болашақ әлеуметтік педагогтардың қызметін жоспарлау;
- болашақ әлеуметтік педагогтардың қызметін ынталандыру;
- болашақ әлеуметтік педагогтардың бойында кәсіптік қызметте өзін бақылау және өзін-өзі бағалау дағдыларын меңгеруін қамтамасыз ету.

Студенттердің маман ретінде қалыптасуы үшін кәсіби әлеуметтік педагогтармен және қызметкерлермен қарым-қатынастары ерекше және негізгі әсер етуші фактор болады. Қарым-қатынас - бірлескен іс-қимыл қажеттілігінен туындайтын күрделі процестер. Сондықтан қарым-қатынас болашақ әлеуметтік педагогтардың жақсы жақтары мен ынталандыруларын айқындау және ашу, олардың санасын қалыптастыру және болашақ кәсіптік қызметке қатысты мәселелерді ақпараттандыру үшін ең маңызды шарттардың бірі болады.

Осылайша, оқу әрекетінен тыс уақытта болашақ әлеуметтік педагогтардың өз-өздерімен айналысып кәсіби жұмыс істеуі ішкі ынталандыруға оң ықпал етуі мүмкін. Бұл әрекет өз кезегінде кәсіби сәйкестендіруді анықтайтын шарттардың бірі.

Студенттерді қоршаған білім беру ортасы көптеген факторларға ие, оларды толық есепке алу мүмкін емес. Бұдан басқа, білім беру ортасы кәсіби сәйкестендіруді дамытуға әсер ететін жалғыз фактор емес, жалпы қоғамды ескеру қажет, себебі, студент болашақ қоғамның бірден-бір мүшесі: отбасы, қоғамдық топтар, ұйымдар және т.б. Барлық факторлар кәсіби сәйкестендірілуге бірдей әсер етпейді. Сондықтан, сыртқы орта тұжырымдамасын кәсіби сәйкестендіруді ілгерілетуге айтарлықтай әсер ететін факторлармен ғана шектелу қажет. Осыған байланысты қоғамды төмендегідей қарастыруға болады:

- болашақ әлеуметтік педагогтарды (кәсіби қоғамдастықтар, тәжірибе базасы) кәсіби дайындаумен тікелей байланысты сыртқы ортадағы фактор ретінде;

- жоғары оқу орындарының білім беру ортасының әсері, оның факторларының болашақ әлеуметтік педагогтардың дайындығына (ережелер, экономикалық әл-ауқат, әлеуметтік педагогтың мәртебесі және т.б.) әсер етуі арқылы көрініс табады.

Қоғам - белгілі бір аумақта жұмыс істейтін қауымдастық, оның ішінде отбасы, топтар, құрдастар, түрлі қоғамдық, мемлекеттік, діни, білім беру ұйымдары, сондай-ақ түрлі бейресми топтардың тұрғындарынан тұрады (А.В. Мудрик) [12].

Әлеуметтік педагогикада қоғам ең алдымен баланы оған араластыру процесін және оны ең жақын әлеуметтік ортаны тұтас қоғамға біріктіру тұрғысынан қарастырады. Осы тұрғыдан келешек әлеуметтік қызметкерлердің қарым-қатынасы және олардың қоғам ішіндегі әлеуметтік жағдайы, өзара қарым-қатынастың құрылуына байланысты болады. Қоғам – барлық мүшелеріне қолданылатын ерекше қарым-қатынас жүйесі мен ережелерімен сипатталатын әр түрлі адамдар тобының қоғамдастығы. Сондықтан, бір жағынан, болашақ әлеуметтік педагог оған өзіне тән бір жаңалық әкеледі, белгілі бір дәрежеде оған әсер етеді, оны өзгертеді, бірақ сонымен бірге қоршаған орта студентке де әсер етеді, өз талаптарын алға тартады. Ол болашақ маманға, оның кейбір әрекеттерін, мінез-құлықтарын мейірімділікпен қабылдауы мүмкін немесе керісінше қабылдамауы мүмкін [13]. Болашақ әлеуметтік педагогтің кәсіби сәйкестендірудің әлеуметтік дамуы өзара байланысты екі бағытта жүреді: әлеуметтендірілу (әлеуметтік-мәдени тәжірибені меңгеру, оны игеру) және даралану (тәуелсіздік алу, салыстырмалы автономия). Егер бала кәсіби қоғамға араласқанда, әлеуметтендірілу мен даралану теңеседі. Ал бір жағынан, ол қоғамда қабылданған мінез-құлық нормалары мен ережелерін үйренсе, екінші жағынан, оған өзінің үлесін қосса, баланың қоғамға интеграциялануы жүріп жатыр деп толық айта аламыз. Сонымен бірге, адам мен қоғамның өзара түрленуі де жүріп жатады. Бұл үдерістер қоғамның барлық деңгейлерінде, оның ішінде болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қоғамдастыққа кіргенде және оның белгілі бір кәсіби, жеке қасиеттерінің қалыптасуына ықпал ететін кезде көрінеді. Егер болашақ әлеуметтік педагогтың топпен кәсіби сәйкестендіру процесі болмаса, онда оның бойында сенімсіздік пайда болуы, белсенді болмауы және түбінде ол жеке басының, кәсіби деформацияға әкеліп соқтырады. Болашақ әлеуметтік педагог сәйкестендіру кезеңін жеңіп, айналасына жеке өзінің идеялары мен қажеттіліктерін өткізбек болса, бұл жан-жағына жағымсыз, күдікті, агрессивтілікті бейнені және өзін-өзі шектен тыс жоғары бағалауды дамытып жіберуі мүмкін. Осылайша, қоғамның рөлі болашақ маманның дамуына оң және теріс әсер етуі немесе кәсіби сәйкестендіруді дамытудың маңызды факторларының бірі болады.

Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби сәйкестілігін тиімді қалыптастыру үшін, болашақ мамандардың білім беру қызметі мен кәсіби тәрбиені университеттік деңгейде жүргізу маңызды. Ғалым педагогтардың және психологтардың жалпы педагогикалық идеяларын ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеу үдерістерінің ерекшеліктері мен қарым-қатынасын жалпы оқу үдерісі тұрғысынан қарастырып, қысқаша сипаттамасы берсек:

1. Кәсіби білім беру және болашақ әлеуметтік педагогтарды тәрбиелеу кең педагогикалық мағынада түсіндірілетін кәсіби білім беру үдерісі ретінде қарастырылады.

2. Педагогикалық кең мағынада түсіндірілетін, болашақ әлеуметтік педагогтардың тәрбиесі, мақсатты түрде кәсіби сәйкестендіруге бағытталған үдеріс.

3. Кәсіптік оқыту негізінен жасанды-символикалық, символдық, сызба-нысандармен, жүйелермен және жағдайлармен жұмыс істейді, ал кәсіби тәрбие табиғи процестерге, құбылыстарға, жағдайларға сүйенеді.

4. Кәсіптік оқытуда, әдетте, жұмыстың мазмұны мен технологиялық аспектілер тұрса, кәсіби тәрбиеде жетекші орында жеке тұлға болады.

5. Кәсіптік білім беруде логикалық, когнитивті компонент басым болса, кәсіби тәрбиеде - құндылықты бағдарлау, мотивациялық, эмоционалды, мінез-құлық басымдыққа ие.

6. Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіптік даярлығы мен тәрбиесі өзара байланысты, бір-біріне тәуелді және органикалық бірлікте әрекет етеді, бұл бірінші кезекте оқыту болмаса тәрбие беруді жүзеге асыру мүмкін емес.

Жоғары оқу орнының білім беру қызметі оқу мен практиканың барлық түрлерін қамтиды (оқыту, кәсіби, педагогикалық және т.б.). Студенттер - қоғамның зияткерлік, мәдени және кәсіби резерві, сондықтан мемлекеттің болашақ дамуы және қалыптасуы білім беру мен тәрбиелеу сапасына байланысты. Кәсіби сәйкестендіру әртүрлі дәрежеде реттелетін процестердің (әлеуметтік және педагогикалық) жиынтығын қамтиды және болашақ маманның кәсіби рөліне сәйкес келетін қарым-қатынас, нормалар мен құндылықтар жүйесін меңгеруіне мүмкіндік береді.

Кәсіби әлеуметтену - бұл адамның өзін-өзі тану жолындағы кәсіби мәдениетті игеру және жетілдіру [14], «жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие процесінің әсерінен білім алушының кәсіби-бағдарлы әлеуметтендіру үдерісінің дамуы - бұл жеке тұлғаның кәсіби дамуының ерекшелігі (кәсіби түрде көрсетілген әлеуметтенуі). Бұл процесс ішкі және сыртқы үдерістердің бірлігі қамтиды» (Л.В. Мардахаев) [15] және кәсіптік білім, кәсіби дағдылар, кәсіби саладағы шығармашылық қызметтің тәжірибесімен қатар мінез-құлық пен қарым-қатынас нормаларының жиынтығын, мамандықтың мақсатына және мағынасына сәйкес келетін белгілі бір құндылықтар жүйесін құрайды.

Кәсіптік білім берудің негізі болашақ әлеуметтік педагогты кәсіптік қоғамдастықтың мүшесі ретінде қалыптастыру, кәсіби құзыреттілігін қамтамасыз ету және кәсіптік қызмет субъектісі ретінде қалыптастыру. Студенттің болашақ әлеуметтік педагог ретінде қалыптасуы сыртқы реттеушілердің (білім беру бағдарламалары, практикалық негіздер, қарым-қатынас және т.б.) интериоризациялау процесі негізінде жеке ішкі тұлғалық жоспарға айналады, соның нәтижесінде кәсіби құзыреттілік жүйесі және болашақ маманның позициясы оның көзқарастар жүйесі, жеке және кәсіби өзін-өзі дамыту ұстанымы ретінде өз өмірі мен кәсіби жолы туралы көзқарас қалыптасады (В.А. Сластенин) [16].

Табысты кәсіби сәйкестендірудің нәтижесі - адамның кәсіби қауымдастыққа кірігуі, оның нормалары мен көзқарастарын қабылдау. Әрине, бұл нәтиже кәсіптік білім берудің белгілі бір кезеңі аяқталғаннан кейін ғана қол жеткізіледі, себебі тәжірибе тәуелсіз кәсіптік қызметте жинақталады және пайдаланылады. Кәсіби маманның қалыптасуына кәсіби сәйкестендіру әлеуметтік бағдар ретінде маңызды нысан болады. Бұл бағдар:

- болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби өзіне маман ретінде қарауын жандандыру, яғни, студенттің болашақ мамандыққа деген қарым-қатынасын дамытуға және кәсіби қызметтің иесі немесе нақты субъектісі ретінде өзіне қарау; әлеуметтік педагогтардың кәсіби қызметіне қойылған әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық және басқа да сипаттамалары бойынша талаптарды меңгеру;

- кәсіби қоғамдастықтың терминдік және кәсіби құндылықтарын меңгеру, сондай-ақ әлеуметтік педагогтың қызметінің алынбас бөлігі болып табылатын мінез-құлық дәстүрлерін, нормаларын және ережелерін игеру.

Кәсіби сәйкестендіру міндеті – болашақ әлеуметтік педагогтің нақты бір кәсіби үлгімен яғни модельмен астасу, бірігу. Кәсіптік білім беру үрдісінде болашақ әлеуметтік педагогтар белсенділікті, тәуелсіздікті, бастамашылықты және таңдау жасауға қабілеттігін көрсетеді. Бұл және басқа да қабілеттер болашақ әлеуметтік педагогқа кәсіби мамандықты қалыптастыруға, «мамандықта өзін іздеуге», кәсіптік имидж (бейнесі, сыртқы келбеті), кәсіптік қызметтің жеке

стилі, кәсіпқойлықтың өзіндік тұжырымдамасын қалыптастыруға көмектеседі. Әлеуметтік педагогтың кәсібилігі белгілі бір әлеуметтік институттар мен әлеуметтік мекемелердің қызметі арқылы жүзеге асырылады, ал оның әлеуметтік агенттері отбасы, жалпы білім беру мекемелері, кәсіптік білім беру мекемелері, қоғамдық ұйымдар және еңбек ұжымдары, тұтастай мемлекет болады.

Болашақ әлеуметтік педагогтарды кәсіби дайындаудағы жоғарғы оқу орнының мақсатты іс-әрекеттерімен байланысты кәсіби сәйкестендіру аспектісі кәсіби тәрбие деп аталады. Болашақ әлеуметтік педагогтарды кәсіби сәйкестендіру үдерісінде тәрбие беру мен өзі-өзі тәрбиелеу арақатынасы тең бола алмайды. Кәсіби сәйкестендірудің негізі, оның орталық компоненттері кәсіптік білім және кәсіби тәрбие беру және олар кәсіптік білім беру процесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-құқықтық және әлеуметтік-экономикалық көмектің табысты іске асырылуы үшін қажетті кәсіби білімді, дағдыларды және қабілеттерді алу болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіптік даярлауының басты мақсаты болып табылады. Алайда бұл жеткіліксіз, кәсібилікті дамыту үшін әлеуметтік-кәсіптік қасиеттерінің жүйелеуін, терең сенімі мен дүниетанымын, ұстанымдарын қалыптастыру қажет. Сонымен қатар, кәсіби қызығушылық жалпыға бірдей моральдық құндылықтар негізінде құрылмаса, онда ол кәсіби аясын тарылтуы мүмкін, сондықтан кәсіптік сәйкестендірудің маңызды компоненті кәсіби тәрбие болуы шарт.

Болашақ әлеуметтік педагогтарға арналған кәсіби тәрбиенің мазмұны мамандықты игеруге жеткіліксіз. Белгілі бір кәсіби білім алған маман тек қана дағдылар мен біліктілігін ұштаумен ғана емес, сондай-ақ белсенді, тәуелсіз, шығармашыл, өзекті мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін рухани қасиеттер мен көзқарастарды қалыптастырған адам ғана өз ісінің кәсіби шебер маманына айналады. Кәсіби қызметін табысты жүзеге асыру үшін болашақ әлеуметтік педагог тек кәсіптік білім берудегі дағды мен қабілеттерді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар мамандықтың мәдени мұрасын игеріп, оны ішкі әлемнің құндылықтарына айналдыруы керек. Жоғары мектеп педагогикасының философиясы әрбір студентке арнайы кәсіби дағдыларды үйрету құндылықтарды сіңіру және олармен бірге әлеуметтік өзін-өзі реттеу ережелерімен таныстыру. Қоғам студенттердің кәсіби сәйкестендіру формасын анықтайды. Жоғары оқу орнында білім алып жатқан кез-келген болашақ әлеуметтік педагог, саналы түрде қоғамда игерген кәсіби-әлеуметтік және рухани құндылықтарды пайдалануы қажет. Жоғары оқу орнының міндеті - қоғамның тарихи эволюциясы барысында дамып келе жатқан адамгершілік құндылықтарды үйрету арқылы болашақ әлеуметтік педагогты дайындау [17]. Кәсіби тәрбиенің мақсаты - тұлғаның жеке дамуы, кәсіптік көз-қарастары, мотивтері, қарым-қатынасы, құндылық бағдарларының қалыптасуы, үздіксіз дамуды қамтамасыз ету, өзін-өзі тану және кәсіби өмірге толыққанды қатысу.

Шетелдің ғалымдар кәсіби сәйкестендіруге екі түрлі тұғырды ұсынады, атап айтқанда, «Алғашқы көзқарас сәйкестендіруді адамның өз мамандығына қалай қарайтынын түсіндіреді. Кәсіби сәйкестендірумен айналысатын ғалымдар мамандығын өздігінен анықтап, өзін сол мамандықта қалай көретінін болжай алатын дәрежеге жеткен. Екінші тәсіл кәсіби сәйкестік мазмұнын немесе мағынасын түсінуге және осы мәннің жасалуы процесіне бағытталған» [18]. Демек, біріншісі – адамның өз мамандығына қалай қарайтыны, ал екіншісі – кәсіби сәйкестіктің ішкі мәнін түсінуге ұмтылуы. Кәсіби сәйкестілік болашақ әлеуметтік педагогтың мотивтері мен қабілеттерінің олардың тандап алған кәсіптік іс-әрекетінің мазмұны мен ерекшеліктеріне сәйкес болуын қамтамасыз етеді.

Қорыта айтқанда, жоғары оқу орнындағы кәсіптік білім беру мақсаттарына сай келесі міндеттерді шешуге басымдық берілуі керек:

- бірінші курс студенттерін кәсіптік оқу орнына бейімдеу;
- болашақ әлеуметтік педагогтарды сәйкестендіру үшін жағдай жасау; рухани және құндылықтарды қалыптастыруды қамтамасыз ету;
- әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі тануға жәрдемдесу;
- болашақ әлеуметтік педагогтың әлеуметтік маңызды қасиеттерін және кәсіби маңызды қабілеттерін дамыту;
- жоғарғы оқу орнын аяқтағаннан кейін түлектердің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру және кәсіби әлемде өз орнын табуға көмектесу;
- этикалық нормаларын қалыптастыру;
- болашақ әлеуметтік педагогтың кәсіби мәдениетін қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Харламов И.Ф. Педагогика. Электронные книги. – М.: Педагогика. 2009. – 308 с.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М.: Педагогика. 1989. – 485 с.
3. Абдыкаримов Б.А. Непрерывное профессиональное образование: проблемы и перспективы [Текст] / Б.А. Абдыкаримов // Проблемы и перспективы непрерывного профессионального образования. - Астана, 2009. – сс. 21-23.
4. Жампеисова К.К., Хан Н.Н., Колумбаева Ш.Ж., Жексенбаева У.Б. Технологический и организационно-управленческий аспекты государственно-общественного управления образованием как целостного педагогического процесса// Педагогика и психология– 2011. – № 2 (7). – сс. 20 – 25.
5. Общая и социальная педагогика: учебно-методическое пособие для пед. спец. "Социальная работа" / сост.: Н. Э. Пфейфер, Е. И. Бурдина, С. К. Ксембаева. - Павлодар : Кереку, 2010. - 98 с.
6. Менлибекова Г.Ж. Компетентностный подход в социальном образовании: теория и практика // Доклады Казахской академии образования. №3-4, 2012. – сс.23-28.
7. Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2008. – 176 б.
8. Современные технологии обучения - основа профессиональной деятельности педагога / Л. А. Шкутина // Вестник КарГУ. Сер. Педагогика. - 2004. - № 3. – сс.123-126.
9. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе доп., испр и перераб. – М.: Издательская корпорация «Логос», 2000 – 384 с.
10. Кон И.С Психология ранней юности. М.: Просвещение, 1989. – 256 с.
11. Эриксон, Э. Идентичность: юность и кризис. М.: Просвещение, 1996. – 264 с.
12. Мудрик А. В. Социальная педагогика [Текст]: учеб. для студентов пед. вузов / А. В. Мудрик; под ред. В. А. Сластенина. —4-е изд., доп. — М.: Академия, 2003. — 200 б.
13. Галагузова М.А., Галагузова Ю.Н., Штинова Г.Н., Тищенко Е.Я., Дьяконов Б. Социальная педагогика: курс лекций (введение в профессию "социальный педагог", основы социальной педагогики, основы социально-педагогической деятельности) - М., ВЛАДОС, 2001. - 416 с.
14. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект Пресс, 2001. - 240 с.
15. Мардахаев, Л.В. Социализация человека как социально-педагогический процесс. // Педагогическое образование и наука. – 2009. №4. – сс.21-26.
16. Сластенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
17. Коваль Н.А. Центрированный на личности подход к духовному общению преподавателя и студента // Инноватика и рефлексика психолого-педагогического обеспечения гуманизации профессионального и бизнес образования: Сб. мат-лов межд. научно-практ. конф., Красноярск, КГПУ, 1995. –57 с.
18. Wilkinson A., Hislop D., Coupland C. The changing world of professions and professional workers //Perspectives on Contemporary Professional Work: Challenges and Experiences. – 2016.

ВНЕШНИЕ И ВНУТРЕННИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ИДЕНТИФИКАЦИЮ БУДУЩЕГО СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

С.Б. Ибраев

PhD докторант 2 курса кафедры социальной педагогики и самопознания
Евразийский Национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан,
email: sayat_ibrai@mail.ru

В статье раскрыты основные факторы, влияющие на развитие профессиональной идентификации будущих социальных педагогов в период обучения в вузе. К ним относятся: образовательная среда, социум, профессиональное образование и профессиональное воспитание. Образовательная среда рассматривается как один из неотъемлемых и важных факторов подготовки социальных педагогов. Социум рассматривается с точки зрения процесса включения будущего социального педагога в образовательную среду и интеграции через ближайшую социальную среду в общество в целом. Опираясь

на общепедагогические идеи ученых педагогов и психологов о специфике и взаимосвязи процессов обучения и воспитания в едином образовательном процессе, автор дает их краткую характеристику.

Ключевые слова: идентификация, профессиональная идентификация, внешние факторы, внутренние факторы, образовательная среда, профессиональное обучение, профессиональное воспитание и общени

EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS AFFECTING THE PROFESSIONAL IDENTIFICATION OF THE FUTURE SOCIAL TEACHER

S.B. Ibraev

PhD student of the chair of social pedagogy and self-cognition

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

email: sayat_ibrai@mail.ru

The article reveals the main factors influencing the development of professional identification of future social teachers in the period of study at the university. These include: educational environment, society, vocational education and professional education. The educational environment is considered as one of the integral and important factors in the training of social educators. Society is considered from the point of view of the process of inclusion of the future social teacher in it and integration through the nearest social environment into society as a whole. Based on the general pedagogical ideas of educators and psychologists about the specifics and the relationship of the processes of training and education in a single educational process, the author gives their brief description.

Key words: Identification, professional identification, external factors, internal factors, educational environment, vocational training, professional education and communication

Редакцияға 27.02.2019 қабылданды.